

GÜNDELİK DİLİN YENİ JOKERİ: *AYNEN*

Zahide PARLAR*

ÖZET

Ünlem; insanın içe dönük duygu ve düşünceleri yanında seslenme, cevap veya göstermeye bağlı anlam ve anlatımları tek başına karşılayabilen bir sözcük türüdür. Ünlemlerin tanımı, kapsamı ve tasnifi üzerine farklı görüşler olsa da genel dilde kullanılan birçok sözcüğün ünlem değeri kazanarak bütün bir cümlenin anlamını bile ifade edebilecek şekilde kullanımı ortak kabuldür. Başka bir sözcük sınıfından alınarak “ünlemleşmiş” olan bu sözcükler, dil içi ve dil dışı bağlama göre anlam yüklenirler. Çalışma kapsamında, özellikle gündelik dilde “evet, katılıyorum, haklısın, doğru söylüyorsun” gibi pek çok anlama karşılık gelecek şekilde duygu, düşünce, tutum, tavır ifade etmek için sıkça kullanılan ve sözlük anlamını kaybedip dilde yeni bir dil bilgisel işlev (ünlem) kazanarak ünlemleşen *aynen* sözcüğü ele alınmıştır. Ünlemleşme ile sözcüğün gerçek anlamına, iletişim/bağlam içinde ortaya çıkan ve konuşmada vurgu ve tonlamayla, yazıda sözcüğün farklı yazımlarıyla ortaya konulan yeni anlamlar eklendiği görülmüştür. *Aynen*'in karşıladığı edimler ile toplumdilbilimsel ve söylemsel açıdan yüklendiği işlevler, Türkçe Ulusal Derlem (TUD)'den alınan örnekler üzerinden incelenmiştir. Sözcük, edimbilim açısından konuşucu ve dinleyici arasında bilgi, bağlam ve yorumun toplamıyla ortaya konulan cevap verme, onaylamaya ve reddetme edimlerini gerçekleştirmektedir. *Aynen*, her ne kadar dilde en az çaba yasasının bir örneği olsa da anlamının bireye/bağlama göre belirlenmesi, sağlıklı ve sürdürülebilir iletişimi kesintiye uğratır. İnsanın anlama ve anlatma temel ihtiyacını karşılamının birincil aracı olan dilin ifade gücünün tek bir söze yüklenmesi, *aynen*'in eleştirilmekten ve yargılanmaktan kaçış ile umursamazlık arasında edim yüklenmesini sağlar. Bu bakımdan *aynen*, onaylama yanında iletişim kesme edimini karşılayan bir sözcüğe dönüşür.

Anahtar Sözcükler: Gündelik dil, edimbilim, ünlem, cevap ünlemleri, ünlemleşme, ünlemleşen sözcükler, *aynen*.

THE NEW JOKER OF THE ORDINARY LANGUAGE: *AYNEN*

ABSTRACT

Exclamation; it is a word class that can meet the meanings and expressions that depend on addressing, answering or showing as well as the introverted feelings and thoughts of a person even on its own. Although there are different opinions on the definition, scope and classification of exclamations, it is commonly held that many words used in the general language are used in a way that can express even the meaning of the whole sentence by gaining an exclamation value. These words, which are taken from another word class and become “exclamation” are assigned with meaning according to the intralinguistic and extralinguistic contexts. Within the scope of the study, the word *aynen* has been discussed which is frequently used to express feelings, thoughts, manners and attitudes especially in the ordinary language in a way that corresponds to many meanings such as “yes, I agree, you are right, you are telling the truth” and which loses its dictionary meaning and gains a new grammatical function and becoming an exclamation in the language. It has been understood that together with becoming an exclamation new meanings are added to the literal meaning of the word which emerge in the communication/context showing up in speech with emphasis and intonation and in writing with different spellings of the word. The actions that *aynen* meets and the functions that it undertakes in sociolinguistic and discursive aspects are examined through the examples taken from the Turkish National Corpus (TUD). In terms of pragmatics, it executes the actions of responding, confirming and rejecting, which are put forward by the sum of

---

* Dr. Öğr. Üyesi, İnönü Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı bölümü
e-posta: okunzahide@gmail.com
ORCID: 0000-0002-4616-9579

Gönderim Tarihi: 20 Mart 2022

Kabul Tarihi: 9 Mayıs 2022

knowledge, context and interpretation between the speaker and the listener. Although *aynen* is an example of the law of the least effort in the language, that its meaning is determined according to the individual/context impedes the sustainability and health of communication. Attributing the expressive power of language, which is the primary means of meeting the basic needs of human beings such as understanding and explaining, to a single word enables *aynen* to undertake many actions including the avoidance of criticism and judgment, being indifference to interlocutor. In this respect, *aynen* becomes a word that corresponds to the act of interrupting as well as confirming.

Keywords: The ordinary language, pragmatics, exclamation, answer exclamation, becoming an exclamation, exclamative constructions, *aynen*.

Giriş

İnsanların duygularının ifadesi/yansıtıcı olan ünlemler, eski dil bilgisi kitaplarında, her ne kadar anlamı olmayıp işlevi olan sözler sayılsalar da dilde anlamsız bir sözcükten bahsedilemeyeceği açıktır; çünkü bir dilde sözcükler, sözlük anlamları yanında metnin/konuşmanın bağlamı içinde anlam değerleri de kazanır. Sözcüğün sözcükle kurduğu ilişkiye göre anlam kazanan sözcüklerin bu ilişkiyle dil bilgisel sınıfları da belirlenir. Söz-söz ilişkisinin değişmesi hâlinde sözcüklerin bazen yapısı değişmeden ve çekimli dillerdeki gibi yeni bir sözcük/sözlükbirim oluşturmadan sadece görev değişikliğine uğradığı görülür. Bu durum sözcüğün türünün belirlenmesini de zorlaştırır (Yener 2007: 611). Ünlemler de işlevsel sözcükler olarak bu noktada tasnifi zor sözcük türlerinden biridir. Eski dil bilgisi kitaplarında edatlar içinde ele alınan ünlemler, son dönemlerde yazılan kitaplarda ayrı bir sözcük türü kabul edilmiştir. Ünlemleri değerlendirirken söz-söz ilişkisi yanında biçim, anlam ve işlev bakımından da değerlendirme yapılmalıdır; çünkü ünlemler kendi başlarına bir anlam taşımaları bile bağlam ve durum içinde dinleyici/okuyucunun zihninde muhakkak bir anlama gönderme yapar; bir duygu, düşünce veya tavır ima ederler.

Üretici dil bilgisinde bağlama bağlı olmadan kuramsal yapılar olarak değerlendiren tümceler dil bilgisi incelemelerine konu edilirken kullanımbilimde bir kişinin belirli bir bağlamda kullandığı ve dil içi ve dil dışı bağlama göre toplumsal bir görüngü niteliği de taşıyan sözcükler -dile getirilmiş her yapı- incelemeye tâbi tutulur (Külebi 1990: 11). Bu noktada işlevsel yaklaşım ile değerlendirildiğinde sözceyi sadece biçimsel özellikleri değil, iletişimdeki ve toplumsal işlevi ile ele almak gerekir; çünkü kullanılan her sözce bilgi verme, emretme, seslenme, onaylama, reddetme vb. edimleri gerçekleştirmek amacıyla oluşturulur. Bu edimi belirleyen ise sözcenin oluşturulduğu iletişim ortamı ile dil içi ve dışı bağlamın özellikleridir. Dilde aynı edimi karşılamak için birden fazla dilsel yapı kullanılabilir. Bunu tespit edebilmek için eldeki dil malzemesinin biçim, anlam ve işlevsel özelliklerinin bütün yönleri ile bir arada ele alınması zorunludur. Aynı zamanda dil ve toplum ilişkisini içine alacak toplumdilbilimsel bir yaklaşım da konuyu daha etraflıca ortaya koymayı sağlar. Dili kullanım hâlindeyken değerlendiren toplumdilbilim, sebep-sonuç ilişkilerine yoğunlaşarak Labov'un ifade ettiği "bir kimsenin, bir şeyi neden söylediğini anlama"ya çalışır (Akata 2018: 67).

Ünlemlerin sözcük kategorileri içindeki yeri, tasnifi, kapsamı hakkında farklı görüşler söz konusu olsa da ünlemlerin dilsel görevleri ifade edilirken duygu ve seslenme edimini gerçekleştirmeleri öne çıkar. Cevap sözcelerini ünlemlerin içine dâhil ettiğimizde bu edime bir de cevap verme, onaylamaya ve reddetme edimlerini eklemek gerekir. Bu edimler, çoğunlukla konuşucu ve dinleyici arasında bilgi, bağlam ve yorumun toplamında ortaya konulur. Bu açıdan ünlemlerin bağlam-ıçî, dilsel ve dil-dışı etmenler yoluyla ve konuşmanın akışı, konuşucu ve dinleyicinin niyeti, tonlama ve vurguya göre kazandığı anlam değeri ile işlev ve edimlerini açıklamak için anlambilim temelli bir inceleme yanında edimbilimsel bir değerlendirme de gereklidir.

Özellikle cevap verme ünlemlerinde, iletişimde dil kullanıcısının bilgi ve bilinç durumu önem kazanır; dinleyici konuşucunun sözlerinden yola çıkarak oluşturacağı düşünce, tavır veya tutumuna göre kullanacağı ünlemi seçer. Hatta bazen aynı ünleme farklı pragmatik işlevler, -genellikle ünlemin değişen fonolojik kalıplar kullanılarak söylenmesiyle- yüklenir. Bir ünlem biçiminin taşıdığı anlamlardan birinin seçimi, dinleyicinin konuşucunun ifadelerindeki önermeye ilişkin değerlendirmesine göre belirlenir ve cevap ünlemleri birer bağlam oluşturucu olarak kullanılır. Bu noktada iletişimde taraflar önceki sözlerin bağlamına göre bir zihinsel ve bilişsel süreç tamamlayarak pragmatik bir işlev kazanır. Hatta bazen sadece iletişimde süreklilik sağlamak üzere kullanılan bir köprü görevi görür. Bu bakımdan diyaloglarda tek başlarına kullanılarak bağlama göre bir cümleyi karşılarlar.

Ünlemlerin kendi içindeki tasnifinde farklı yaklaşımlar söz konusudur. Ünlemlerin işlevleri dikkate alınarak yapılan ilk tasnifte *duygu, seslenme, yönlendirme, soru, cevap ve gösterme ünlemleri* olmak üzere gruplandırılmıştır. İkinci tasnif ise *asıl ünlemler (birincil ünlemler) ve ünlemleşen sözcükler (ünlem gibi kullanılan sözler)* şeklinde yapılmıştır. Bu ikinci tasnife göre asıl ünlemleri oluşturan sözcüklerin ortaya koyduğu anlam, konuşma dilinde daha çok vurgu ve tonlamayla belirli hâle gelirken ünlemleşen sözcükler zaten bir anlama ve göreve sahip sözcükler olup (Gedizli 2015: 131) söz-söz ilişkisinde ünlem değeri de kazanırlar. Fakat bu noktada ünlemleşen sözcükleri de ikiye ayırmak gerekli olabilir; çünkü sözcüğün anlamıyla ünlemleşen sözcükler olduğu gibi yazı veya konuşmanın bağlamı içinde anlam kazanarak ünlemleşen sözcükler de söz konusudur. Bu çalışma kapsamında ikinci gruba giren ve özellikle konuşma dilinin yeni “joker”i¹ olarak değerlendirilebilecek olan *aynen* sözcüğü, bağlam içinde kazandığı anlamlar dikkate alınarak incelenecektir.

Aynen sözcüğü üzerine daha önce yapılan çalışmalarda, dil bilimsel görevleri ve anlambilimsel derin yapıdaki işlevleri üzerinde durularak bir değiştirim örneği

¹ Türkçede yazı ve konuşma dilinde pek çok sözcük -bir hitaba, bir emire, bir ricaya ve bir soruya tek sözcük hâlinde verilen bütün karşılıklar- cevap ünlemi olarak sayılır. 1990’lı yıllarda daha çok bazı çevrelere mensup gençler arasında kullanılan İngilizce *okey* (O.K./OK) sözcüğü (Hacıeminoğlu 1992, s. 292) böyle bir ünlem olup döneminin jokeri olmuştur.

sayılmış (Hirik 2019); popüler kültürdeki kullanımları ile derin yapıda kazandıkları anlamlar (Bayram 2020) ele alınmıştır. Yazı/konuşma dilinde son dönemde fazlaca yer verilen ve pek çok anlamı karşılayacak şekilde kullanılan *aynen* sözcüğü, bazen dilde en az çaba yasası (ekonomi yasası/less effort) bağlamında az sözle çok şey anlatma örneği olarak bazen de sınırlı sayıda sözcükle iletişim kurulmasına sebep olduğu için edimbilim açısından dili kısırlaştıran bir unsur olarak görülmüştür (Hirik 2019: 692; Bayram 2020). Bu iki bakış açısına göre de olumlu ve olumsuz tarafları ortaya konabilecek bir sözcük olan *aynen*'in neden ve nasıl bu kadar çok kullanıldığının ve kazandığı anlamların tespiti önem arz etmektedir; çünkü dil kullanıcısı düşüncesinin kapılarını açmak için dili kullanır ve bu durumda konuşucunun düşünce dünyasında değişen ne varsa dilde kendisini gösterir. Bu bakımdan bir sözcük üzerinden bile dil kullanıcısının düşünce dünyasına dair yorumlarda bulunmak mümkün olacaktır.

Bu çalışmada *aynen* sözcüğünün sözcük türü tasnifinde nerede yer alması gerektiği tartışılacak ve yazı/konuşma dilindeki kullanım sıklığı ve anlamları üzerinden anlambilimsel ve edimbilimsel değerlendirmelerde bulunulacaktır. Edimbilimsel yaklaşımla özellikle sözlü dilde iletişim sırasında *aynen*'in kullanıldığı bağlamlar ve bu bağlamlar içinde karşıladığı anlamlar ve edimler Türkçe Ulusal Derlem (TUD)'den² alınan örnekler üzerinden incelenecektir. Ayrıca sözcük ile ilgili ekşisözlük'te³ 2013 yılından bu yana yer alan yorumlar değerlendirilecek, sözcüğün kullanımı hakkında bireylerde oluşan yargılar ele alınıp yorumlanacaktır.

1. Ünlemlerin Tanımı ve Kapsamı

Dil bilgisi kitaplarında kısaca işlenen konulardan biri olan ünlemlerin kapsamı ve sınıflandırılması hususunda tam bir netlik yoktur; fakat ünlemler için yapılan tanımlar genel olarak ortak özelliklere sahiptir. Bu tanımların içinde, ünlemlerin insanın çeşitli ruh hâlleri ile karşısındakilere seslenmek, cevap vermek yanında onları çağırmak, onaylamak, reddetmek gibi beyan şekillerini ifade ettikleri; ayrıca tabiattaki sesleri taklit yolu ile karşılayan sözcükler türettikleri bilgisi yer alır. Bunun yanında ünlemlerin bu tanıma bağlı anlam ve anlatımı kendi başlarına karşılayabilmeleri, hatta yerine göre bütün bir cümlenin⁴ anlamını verebilmelerine dikkat çekilir. Barındırdıkları ses unsurlarından, kendi ses yapılarından, bazen de kullanıldıkları cümlelerden aldıkları geniş bir ifade kabiliyeti ile de ünlemlerin yazılı/sözlü anlatımda cümlelere anlam derinliği katarak ve onları süsleyerek özel bir yere sahip olduğu ve ad kategorisine çok yakın olan bir gramer birimi teşkil ettikleri belirtilir (Korkmaz 2003: 1140-1143; Korkmaz 2010: 224; Ergin 2000: 349; Topaloğlu 1989: 149; Karaağaç 2018: 206).

² Aksan, Y. et al. (2012). Construction of the Turkish National Corpus (TNC). In Proceedings of the Eight International Conference on Language Resources and Evaluation (LREC 2012). İstanbul. Türkiye. <http://www.lrec-conf.org/proceedings/lrec2012/papers.html> (Erişim adresi: <https://v3.tnc.org.tr/basic-results>, Erişim Tarihi: 10.11.2021).

³ <https://eksisoszluk.com/aynen--168730> [Erişim Tarihi: 03.03.2022]

⁴ “*Yarın yola çıkıyor musunuz?*” sorusuna özel bir vurgu ve tonla verilen “*Evet!*” cevabı bütün bir cümle ifade edecek anlatım değeri kazanır (Korkmaz 2003, s. 1141).

Ünlemlerin sınıflandırılması ve kapsamı hususunda farklı görüşler söz konusudur. Bu durumun dil bilgisi kitaplarındaki sözcük türü tasniflerinde zamanın şartlarına bağlı olarak çok defa ya Arap gramerlerinin ya da Tanzimat'tan sonraki eserlerde görüldüğü gibi Batı gramerlerinin ölçütleri esas alınmasından kaynaklandığı söylenebilir. Buna göre kitaplarda ünlemler; seslenme ve hitap özellikleri Arapçadaki *nida* kategorisinden, duygu ifade eden yönü ise Batı dillerindeki karşılıklarından (Bulut 2005: 147) alınarak verilmiştir. Bu sebeple ünlemler; bazı dil bilgisi kitaplarındaki (Ergin 2000: 349-352; Hacıeminoğlu 1984: 284-308) sözcük türü tasnifinde kendi başlarına anlamları bulunmadığı, ad, fiil vb. anlamlı sözcükler gibi çekime girmedikleri ve sözcük türetmedikleri gerekçesi ile görevli sözcük sayılıp “Edat” kategorisinde “Ünlem Edatları” alt başlığında değerlendirilmiştir. Bazı kitaplarda ise (Banguoğlu 2007: 396; Ediskun 1992: 322; Atabay vd. 1983: 181; Gencan 1979: 479; Demir 2018: 83) müstakil olarak “Ünlemler” başlığı altında bazen sadece duygu ve heyecanları anlatan sözcükleri beyan eden bir sözcük türü olarak gösterilmiş, bazen kapsamına seslenmeler, yansımalar ile cevap verme, onaylama, reddetme gibi açıklayıcı sözcükler de eklenmiştir. Zeynep Korkmaz ise (2003: 1139-1191) ünlemleri bağımsız bir sözcük türü olarak “görevli-anlamlı sözcükler” başlığı altında tek başına ele almıştır.

Ünlemlerin kapsamı ve tasnifi konusunda bu genel yaklaşım dışında, “asıl ünlemler (duyuş ünlemleri ve soruşturma ünlemleri)” ve “ünlemleşen sözcükler (ünlemleşen isimler, fiiller vb.)” şeklinde bir tasnif de söz konusudur; buna göre bazı kitaplarda yansımalar da ünlemleşen sözcükler olarak değerlendirilmiştir (Banguoğlu 2007: 396-410). Batı gramerlerinde de gördüğümüz bu yaklaşıma göre ünlemler; “asıl ünlemler (interjection)”, “ünlem niteliğinde kullanılabilen yapılar (exclamative constructions)” olarak iki ana başlıkta ele alınır (Ameka 1992; Norrick 2007; Michaelis 2001: 1038; König vd. 2007: 316'dan akt. Dinar 2016: 24). Bu noktada Özmen (1999: 121), farklı bir yaklaşım sergileyerek daima ünlem olarak kullanılan sözcükler için *ünlem*, geçici olarak ve başka bir ulamda kullanılan ünlemler için *ünlemsi*, ünlem görevinde kullanılan, sözcükten büyük söz birlikleri için ise *ünlemlik* terimlerini önermektedir.

Ünlemler üzerine belli noktalarda ortak fikirler öne sürülmüş olsa da ünlemlerin tasnifi ve kapsamı üzerine tartışmalar süregelmektedir. Türk gramerinin sorunlarının tartışıldığı toplantıda (TDS 1999) ünlemler ayrı bir oturumda ele alınmıştır. Akalın (1999: 480); ünlemleri sözcük türleri içindeki yeri, kendi içlerindeki tasnifi, ünlem olan sözcükler ve söz dizimi ile ilgili sorunlar kapsamında değerlendirmiştir. Sorunları “Ünlem terimi ve tanımı hangi tür sözcükleri kapsayacak şekilde ve nasıl yapılmalıdır?” ve “Onaylama, ret, sorma, gösterme, emir bildiren sözcükler bu kapsama dâhil edilmeli midir?” sorularıyla ortaya koymuştur. Akalın'ın bu sorularını cevaplamak, ünlem ve ünlemleşen sözcüklerin dildeki yeri konusundaki farklı bakış açılarını ortaya koymak için sözcük türlerinin sınıflandırılmasındaki süreçlerle⁵ ilgili şu ifadeler hatırlanmalıdır: Her dilin

⁵ Ayrıntılı bilgi için bk. Yener, Levent Mustafa (2007). “Türk Dilinde Sözcük Türleri Tasnifi Sorunu Üzerine”. *Turkish Studies* 2, s. 606–623.

merkezinde dilin kuruluşu, modeli ile bu modele göre dil öğelerinin dizilişi ve karşılıklı durumunu ortaya koyan bir *sistem* vardır; bu, dilin değişmeyen esasını teşkil eder. Bunun dışında ise dilde her ögenin değişme gücü sistemine dayanan ve bu değişme sınırlarını saptayan kuralların bütünü olan *norm* adlı bir bölüm vardır ve bu bölümde yer alan sözcükler, dilin kuruluşunda ana direkleri teşkil etmez (Dilaçar 1968: 28). Bu bakımdan dilbilimsel bir birim olan sözcükleri ya onu bir sözlük malzemesi olarak değerlendirip bir türe dâhil ederek ya da tümcenin içinde diğer sözcüklerle kurduğu ilişkiye (söz-söz ilişkisine) bakıp ona bir görev⁶ atfederek tasnif etmek ve tanımlamak mümkündür. Bu noktada sözcüğün yüklemle ilişkisinden doğan ‘tümcedeki görev (cümlelerin öğeleri)’ ve sözcüğün bir başka sözcükle ilişkisinden doğan ‘dilsel görev’ olmak üzere iki görev üstlenebildiği söylenebilir. Sözcük türleri söz konusu olduğunda ise dilsel görev dikkate alınmalıdır. Sözcükleri tek başlarına kesin olarak bir türe ait saymak dilbilim ilkelerine de aykırı olacaktır (Dilaçar 1989: 98–99; Yener 2007: 614-617; Karademir 2019: 149); çünkü dilde, ad ve eylem olmak üzere iki tür sözcük vardır; sözcükler ancak cümleye girip bir diziliş sistemine ve karşılıklı bağıntı esasına göre görev aldıkları zaman tam ve kesin bir değer kazanır, bir bütünün dinamik öğeleri olurlar (Dilaçar 1989: 120). Böylece de söz-söz ilişkisinde belirlenen sözcük türleri ortaya çıkmış olur. Ünlemlerin bu noktada “duygu ve seslenme” (Yener 2007: 621) dilsel görevleri öne çıksa da ünlemler, iletişim anında karşı tarafın ifadesine göre cevap verme edimini de üstlenir.

Ünlemler; nesnenin özelliği, sayısı, hareketi hakkında bir anlam ifade etmedikleri için diğer sözcük türlerine benzemezler (Biray 2013: 4). Konuşmada farklı vurgu ve tonlamalarla, yazıda ise ünlem işareti ile cümlelerin bağlamına göre anlam kazanırlar. Bu özellikleri aynı ünlemde bile anlam farklılıkları oluşmasını sağlar. Ünlemdeki onay, ret, gösterme, çağırma, seslenme, cevap verme, sorma gibi anlamlar, vurgu ve tonlamayla ifade edilir. Bu bakımdan ünlemin hızlı ve yavaş söylenmesi, anlamı güçlendirmek için olduğu kadar anlam farkı yaratmak için de ünlemin yapısındaki bazı ünlüler uzun telaffuzu yanında vurgunun yeri, tonlamasının alçalıp yükselmesi veya kesilmesi önemlidir. Bunun yanında eğer ünlem, ikileme veya bir ünlemin art arda tekrarlanması şeklinde söylenirse anlam ve ifade değeri güçlendirilir (Biray 2013: 5). Ünlemlerin yapısı, tek başlarına kullanıldıklarında bile seslenme, onaylama, gösterme gibi görevleri üstlenmelerini ve anlamlı bir sözcük durumuna geçmelerini sağlar. Bazı durumlarda tek bir ünlem kullanımı, bir cümlelerin anlamına denk düşebilir.

2. Ünlemlerin Sınıflandırılması

Ünlemler, Türk dil bilgisinde gerek özellikleri gerekse sözcük kategorisi bakımından henüz netlik kazanmayan bir yere sahip olduğu için ünlemlerin kendi içinde sınıflandırılması konusu da oldukça karışıktır. Ünlemler, edat kategorisinde değerlendirildiğinde *seslenme edatları*, *soru/sorma edatları* ve *cevap edatları*

⁶ Gramerde görev bir sözcüğün, ekin ya da ögenin, cümlede oynadığı rol, taşıdığı ya da aktardığı anlam demektir (Dilaçar 1989, s. 94).

(Karağaç 2013: 206) olmak üzere üç gruba ayrılır ve bu tasnife bazen *ünlem edatları* ile *gösterme edatları* (Ergin 2000: 350-352; Hacıeminoğlu 1984: 284-308; Gülensoy 2015: 583-584) dâhil edilir. Ünlemleri edat kategorisinde değerlendirenler için *asıl ünlem edatları* ve *ikinci derece ünlem edatları* şeklinde bir tasnif de söz konusudur. Buna göre seslenme edatları asıl ünlem edatıyken ünlem karakteri taşıdıklarına şüphe olmasa da sorma, gösterme, cevap edatları ikinci derece ünlem edatları (Ergin 2000: 351) olarak kabul edilir.

Ünlemleri, “görevli-anlamli sözcükler” olarak kabul eden Korkmaz ise (2003: 1146) bağımsız bir sözcük türü olarak ele alır; nitelik ve görevleri bakımından tasnif eder. Böylece ünlemleri, *içe dönük ünlemler* (insanın iç dünyasındaki duygu ve heyecanları dışa vuran ünlemler), *dışa dönük ünlemler* (*seslenme, gösterme, sorma ünlemleri*), *ses yansımali ünlemler* ve *ünlem gibi kullanılan kelimeler* olarak dört gruba ayırır.

Ünlemleri bağımsız bir sözcük türü olarak ele alan araştırmacılar ise yapı bakımından *asıl ünlemler, ünlem olabilen sözcükler/ ünlem gibi kullanılabilen sözcükler* ve *yansımalar (ve benzerleri)*⁷ şeklinde üç grup oluşturur (Banguoğlu 2007: 396-408; Akalın 1999: 482; Atabay vd. 1983: 181-201). *Asıl ünlemler*; birini çağırma için veyahut aşırı/coşkulu duyguların ifadesi için kullanılan belirli anlamları olmamasına rağmen tonlama farkına göre anlam kazanan sözcüklerdir (Ediskun 1992: 322; Banguoğlu 1995: 397-398). Bu ünlemler, sözcük türü kategorisi değişmeyen tek veya çift heceli sözcüklerden oluşur; bu bakımdan bunlara *birincil asıl ünlemler (primary interjections)* adı verilir. Farklı sözcük türlerinden alınıp kavramsal semantik özellikleri sebebiyle asıl ünlemler gibi kullanılabilen sözcükler ise *ikincil asıl ünlemler (secondary interjections)* olarak adlandırılır. Fakat bu ünlemler eksiltili (eliptik) bir yapıya işaret etmez, bağımsız semantik değerleri ile uyarı, ikaz ve yardım isteği yanında seslenmeleri; tabu sözleri; küfür, beddua ve yemin ifadeleri ile duygudurumunu yansıtan sözleri aktarmak için kullanılır (Ameka 1992: 105-111; Dinar 2016: 25).

Çalışmanın konusunu teşkil eden *aynen* sözcüğü, tüm tüm bu açıklamalardan hareketle ünlemler içerisinde şu başlıklar altında ele alınır: *ikinci derecede ünlemler, soru/sorma edatları ve cevap edatları, dışa dönük ünlemler (seslenme, gösterme, sorma ünlemleri), ünlem olabilen /ünlem gibi kullanılabilen sözcükler, ikincil asıl ünlemler (secondary interjections)*. Bu başlıklardan hareketle *aynen* sözcüğünün yapısal olarak ikinci derece ünlem olduğu ve cevap verme işlevinde kullanıldığı söylenebilir.

2.1. Cevap Ünlemleri

Cevap/sorma ünlemlerinin dil bilgisi kitaplarında biçim ve anlam bakımından ele alınışı ve değerlendirilişi noktasında şu görüşler söz konusudur: Korkmaz (2003: 1183) “cevap verme, onaylama, kabullenme; olumsuzluk, ret, inkâr, gizleme”

⁷ Bazı araştırmacılar ise (Zülfikar 2011, s. 607; Böler 2021, s. 267) yansımaların ayrı bir sözcük türü olarak değerlendirilmesi gerektiğini ifade ederler.

bildiren ünlemleri *sorma ünlemleri* başlığında ele alır. Bu ünlemlerin bir kısmının sözcük türü ünlemken bir kısmı da ad, sıfat, zarf, fiil gibi “başka bir sözcük sınıfından geldiği hâlde, kullanım özelliği veya kalıplaşma dolayısıyla zamanla artık iyiden iyiye ünlemleşmiş olan sözler”⁸ olduğunu söyler. Bu sözlerin konuşan/yazanların “kendi üslûp özelliklerine veya dildeki sözcüklere katmak istedikleri anlam inceliklerine göre yer yer birer ünlem gibi” kullanıldığına dikkat çeker (2003: 1191). Bu görüşü paylaşan Hacıeminoğlu, *bakalım! olur! olmaz! elbette! tabii! tamam! ne münasebet!* gibi örnekleri verdikten sonra bir hitaba, bir emre, bir ricaya ve bir soruya tek sözcük hâlinde verilen bütün karşılıkların bu başlıkta ele alınabileceğini ifade eder (Hacıeminoğlu 1992: 292). Ünlemler üzerine çalışma yapan diğer araştırmacılar da tek başlarına kullanılarak anlam bakımından ya kabullenme, tasdik etme ya da itiraz, reddetme bildiren ve bir cümle ifade edebilecek şekilde kullanılabilen *evet, hayır, yok, değil, peki, hayhay, ha, haa, him, efendim, tabii, elbet, elbette* gibi ünlemleri *cevap ünlemleri* başlığında ele alırlar (Demir 2018: 84; Hacıeminoğlu 1992: 290; Baydar 2016: 144). Türkiye Türkçesi dil bilgisi kitaplarında genel teamül olarak onaylama veya ret bildiren sözcüklerin “cevap ünlemleri” olarak verildiği görülür. Türkiye Türkçesinin sorunlarının tartışıldığı toplantılarda bu sözlerin sözcük türünün ne olması gerektiği üzerine oturumlar gerçekleştirilmiştir (TDS 1999). Bu toplantılarda Ercilasun (TDS 1999: 532) ve makalesinde Biray (2009: 359) bu sözlerin ne ünlem ne isim olduklarını ve Sovyet gramerciliğindeki gibi *yardımcı sözler/modal sözler*⁹ olarak yeni/dokuzuncu bir sözcük türü kategorisine dâhil edilmesi gerektiğini ifade ederler. Leyla Karahan (TDS 1999: 508-509) ise cevaplamayla ilgili olan sözcüklerin duygu, seslenme, gösterme bildirseler de cümle değerinde oldukları ve bir cümle yerine kullanılabildiklerinden hareketle ünlem fonksiyonu yüklediklerini ve ünlemlerin alt başlığı olarak verilmesi gerektiğini; fakat modal sözlerin ayrı bir sözcük türü olduğunu söyler.

Daha çok Rus bilim adamlarının Türk lehçe ve şivelerinde sözcük kategorileri için yaptıkları tasniflerde yer alan modal sözler, Sovyetler Birliği içindeki bütün Türk halkları için hazırlanmış gramer kitaplarında yer alır. Türkiye Türkçesinde ise bu kategori bulunmaz, bu kategorinin altında sayılabilecek sözcükler Türkiye Türkçesi gramerlerinde “kuvvetlendirme edatları, cümle başı edatları, sona gelen edatlar, cevap edatları, bağlama edatları, enklitik, tarz zarfları, ünlemler, edatlar, kalıp

⁸ Dinar, farklı sözcük türünde olmasına rağmen tonlama ve vurgu farkıyla ünlem özelliği gösteren ve Batı gramerlerinde *exclamative constructions* terimiyle ifade edilen sözcüklerin Türkçede *ünlem niteliğinde olan veya kullanılabilen niteliğinde kullanılabilen yapılar* olarak adlandırmasını önerir (Dinar 2016, s. 25-26).

⁹ Günümüz Türkiye Türkçesi gramerlerinde *modal sözler*, ayrı bir sözcük türü başlığında değil durum-tarz zarfları, bağlaçlar ve edatlar altında anlatılır. Bağımlı birimler olmayan modal sözler, karşılıklı konuşmalarda bir cümledeki anlamı ifade edecek şekilde cevap vermeyi sağladıkları için cümlenin tamamını ilgilendiren bir yapıya sahiptirler. Konuşan/yazanın duygu, düşünce ve tutumlarıyla cümleye “tahmin, şüphe, onay, ret” gibi ek anlamlar yüklerler; bu bakımından da ünlemlerden uzaklaşırlar (Biray 2009, s. 358-359).

ifadeler, söz açıcılar ve diğer sözcükler içinde dağınık bir şekilde” yer alır (İpek 2019: 81-82; Öz Özcan 2008: 450).

Modal sözlerin¹⁰ “şüphe, fikrin doğruluğunu tasdikleme veya reddetme, tahmin, fikrin oluşumu, kısacası konuşucunun kendisine ait duygu ve düşünceleri ile cümlelerin anlamına müdahale eden sözler” olmaları bakımından cümleye ek bir anlam katarak hem biçim bilgisi hem de anlam bilgisi açısından farklı bir kullanıma sahip oldukları görülür (Biray 2015: 359). Modal sözler kullanıldığı cümlelerin tamamının anlamını etkiler fakat cümle içinde bir öge teşkil etmezler. Bu sözlerde konuşmacı bir konu hakkında bilgi verirken aynı zamanda, söylediklerine olan inancını da bildirir. Böylece söylenen tam ve eksiksiz ifade edilir. Yanlış anlaşılmalarda böylelikle engellenmiş olur (İpek 2019: 81-87). Aslında bu noktada *aynen* sözcüğü özellikle kullanım bilgisi açısından bakıldığında bunun tam tersi bir duruma sebep olur, iletişim anında sözcüğü kullanan kişi vermek istediği anlamı büyük oranda karşı tarafa bırakmış olur.

Öz Özcan, ünlem ve modal sözlerin cümle ögeleriyle sentaktik yönden bağlanmamaları ve ikisinin de cümlelerin bütünüyle ilgili olmaları bakımından benzediğine dikkat çeker. Ayrıca ünlemlerin cümlelerin duygusal tarafının, modal sözlerin ise cümlelerin zihni tarafının şekillenmesinde rol oynadığını ifade eder (2008: 449). Bu noktada modal söz ile ünlem arasında yapılacak bir kıyaslama için Biray (2015: 359) modal sözlerin ünlemlere benzeseler de sözü söyleyenin cümledeki anlama müdahalesinin ünlemlerde karşılaşmadığımız bir özellik olmasından dolayı ünlemlerden uzaklaştıklarını ifade eder. Fakat burada sadece duygu ifade eden ünlemler düşünülerek ünlemlerin zihni yönünün değil sadece duygu yönünün değerlendirmeye alınmasıyla *-aynen* sözcüğü gibi- tek bir sözcükle bile önceki cümlelerin dil içi ve dil dışı bağlamına göre onaylama/reddetme, katılma/katılmama, cevap verme edimi gerçekleştirerek bir düşünce, tutum veya tavrın ifade edilmesi göz ardı edilmiş olur.

Ünlemler, söz dizimsel unsurlar olup dilde anlatım gerçekleştirme işlevi için kullanılırlar. Cümlelerin yapı ve anlam gösterme özelliklerine sahip olmamalarına rağmen çağırma, seslenme, ifade etme, onaylama, reddetme, fark ettirme gibi özellikleriyle kullanılan ünlem ve ünlem işlevli sözcükler, cümle işlevi görürler (Gedizli 2015: 131). Her ne kadar ünlemlerin/cevap ünlemlerinin gramerlerdeki yeri netlik kazanmamış olsa da cümle değeri taşımaları konusunda görüş birliği vardır (TDS 1999: 508-509; Gedizli 2015: 131). Genel teamülde cevap verme ünlemleri olarak adlandırılan ve anlamını konuşma/yazının bağlamından kazanan bu sözcükler, insanın duygu, düşünce, tavır ve tutumlarını ifade eden birer cümleye denktir. Karaağaç, bu sözcükleri söz cümle olarak ele alır ve *söz cümle* (*sentenceword, holophrase, holophrasis, isolate*) için; yüklemsiz, sıklıkla da tek

¹⁰ *Türk Dünyası Gramer Terimleri Sözlüğü*'nde (Naskali 1997, s. 28-36) 'cümle başı edatları' ve 'edat' madde başları altında gösterilen ve gösterme, onaylama, sorma, ret, cevap verme vs. bildiren sözcükler/yapılar; Kazak Türkçesi gramerlerinde ve dil bilim eserlerinin çoğunluğunda ünlemler içerisinde değerlendirilmemekte “Modal Sözler” veya “Yardımcı (Kömeği) Sözler” başlığı altında ayrı bir sözcük türü olarak ele alınır (Biray 2015, s. 340).

sözcükten oluşan ve yüzey yapıları bir cümle olamamakla birlikte “sözlü dil kullanımının çeşitli öğelerinin yardımıyla derin yapıda bir yargı bildiren” unsurlar olarak tanımlar (2018: 740-741). Bu sözcükler, cümle değerinde olup anlamını konuşma/yazının gelişine ve bağlamına göre kazanır.

Günümüz özellikle konuşma dilinde “evet, katılıyorum, haklısın, ben de böyle düşünüyorum, doğru söylüyorsun vb.” pek çok anlama karşılık gelecek şekilde bir düşünce, tutum, tavır ifade etmek için kullanılan *aynen* sözcüğünü ikincil ünlemler kategorisinde cevap ünlemi olarak değerlendirmek ve söz dizimsel bakımdan kendi başına bir cümleyi karşılabildiği fakat eksilteli bir yapıya da sahip oldukları için ‘söz cümle’ olarak değerlendirmek daha uygun olacaktır.

3. Dilbilgiselleşme ve Ünlemleşme

Türkçede bazı sözcüklerin birden fazla sözcük türü içerisinde yer alabildiği bilinmektedir. Sözcük türü değişerek ünlem olabilen sözcüklerin (evet, hayır, peki vb.) sınıflandırılması ve hangi sözcük türü kategorisinde nasıl verileceğiyle ilgili ise dil bilgisi kitaplarında ve sözlüklerde bir netlik yoktur. İşlevsel açıdan bakıldığında bir sözcüğün veya bir ekin birden fazla anlamı ve işlevi olduğu görülür. Bir sözcüğün/ekin değerini tam olarak kazanması, bir üst katmanda ve dizgedekilerle ilişkisine bağlıdır. Çok anlamlılık ve çok işlevlilik olgusu, dilin ekonomik bir dizge olduğunu gösterir (Erkman Akerson 2008: 152); fakat kullanıcı açısından her anlam ve işlev için ayrı bir sözcük veya ek kullanmak oldukça zahmetli olacaktır. İnsanın bildirişimsel gereksinimleri ile anlak ve fiziksel etkinliğini en aza indirme eğilimi arasındaki çatışma dil evrimine yön verir ve insan davranışı her düzlemdeki gibi burada da “en az çaba yasası”na uyar. Bu da, insanın daha genel bir değer taşıyan ve daha sık kullanılan az sayıda birimi veya her biri sözcelerde daha seyrek görülen, daha çok sayıda fakat özgül nitelikli birimleri tercih etmesiyle karşılık bulur (Martinet 1998: 201).¹¹ Bu bakımdan belirli sözcük türüne ait sözcüklerde *fonksiyon değiştirme (functional shift/conversion)*¹² hadisesi görülür ve bu sözcükler, yapı bakımından bir değişikliğe uğramadan, herhangi bir ek almadan başka bir sözcük türüne geçer (Sarı 2001: 229). Bu hadise, *tür değiştirme* terimiyle de karşılanır. Bu değişme hem Türkçe hem de alıntı sözcüklerde de görülebilir (Korkmaz 2003: 10-11). Bu hususta Porzig’in şu değerlendirmesine dikkat çekmek gerekir: Dil kullanımında her değişiklik, alışılmış

¹¹ Bu tercih kullanım sıklığına bağlı olarak eğer nesne çok sık geçiyorsa, belleğin yükünü artıracak olsa da, kısa bir adın benimsenmesi tutumluluğa daha uygun düşer; tersine, nesne, adıyla seyrek olarak anılıyorsa, belleğe yük getirmeden uzun biçimi kullanmak daha tutumlu bir davranış olur (Martinet 1998, s. 202)

¹² Türkçede sözcüklerin bir sözcük türünden başka bir sözcük türüne geçerek değişme gösterdikleri dil hadisesini karşılamak için belli bir terim benimsenip kullanılmış değildir (Nalbant 2006, s. 138). “Bir sözcüğün ek almadan başka bir sözcük türünde kullanılması” şeklinde açıklanan *conversion/functional shift* terimi Türkçe dil bilgisi kitaplarında ve gramer terimleri sözlüklerinde yer almamaktadır. *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*’nde *conversion* terimini karşılamak için *evrişim* terimi kullanılmış; ancak izahı yapılırken “dilbilgisel anlambirimler aracılığıyla bir dilbilgisel ulamın başka dilbilgisel ulama dönüşmesi” tanımı verilmiştir; fakat bu tanım sözcüklerin ek almadan türlerinin değişmesi hadisesini karşılamamaktadır (Korkmaz 2003, s. 8-9)

konuşma tarzından her sapma; yerleşinceye, kural olarak kabul edilinceye kadar önce bir yanlış olarak değerlendirilir (Porzig 1995: 221). Dildeki değişimler, ilk önce konuşma dilinde gerçekleşir ve zamanla yazı dilinde yer bulur; daha sonra da bir yanlış sayılmak yerine gramerde kural olarak belirtilir. Türkiye Türkçesinde sözcüklerin tür değiştirme süreci devam ettiği için her gün farklı bir örnekle karşılaşmak da mümkündür (Korkmaz 2003: 15).

Sözlüklerde (Ayverdi 2006: 234; TS 1998: 178) “olduğu gibi, değiştirmeksizin” anlamıyla zarf olarak verilen *aynen* sözcüğü, hem yeni anlamlar hem de yeni duygu/düşünce/tutum değerleri yüklenerek görev değişikliğine uğramış ve ünlem olmuştur. Bu durum Türkçede görevli sözcüklerin sayısının anlamlı sözcüklere göre az olması ve yeni görevli sözcüklere ihtiyaç duyulmasından kaynaklanır ve böylece sınırlı sayıdaki ünlemler çoğaltılmış olur. Bakıldığında Türkçedeki görevli sözcüklerin birçoğunun fonksiyon değiştirme ile yeni sözcük türüne geçmiş anlamlı sözcükler olduğu görülür (Sarı 2001: 238-242). 2006 yılından itibaren sosyal medyada kullanım sıklığı artmaya başlayan *aynen*'in 2014 yılından bu yana da öncelikle konuşma dilinde ve gençler arasında yaygınlaşması ve bu yaygınlaşma sayesinde ünlemleşme sürecinin de tamamlanmasıyla daha çok benimsenmiş ve kullanım sıklığı artmıştır.¹³ Özellikle bağımsız bir sözcük olarak söylenişine göre yüklendiği anlamlardan dolayı ünlem niteliği kazanan *aynen* sözcüğü, genel kabul gördüğü ve toplumun her kesiminden insanın dilinde yer bulduğu için “ünlem olabilen sözcükler” kategorisi yerine artık ünlem olarak anılabilir ve bir kalıcı bir “tür değiştirme” hadisesine uğradığı söylenebilir.

Bir sözcüğün bir alanda meydana gelen değişimi, dilde başka bir değişmeyi de beraberinde getirir (Korkmaz 2003: 16). *Aynen* sözcüğü de bu bakımdan bir dilbilgiselleşme hadisesine de uğramış sayılmalıdır. Sözlük ile söz dizimi ilişkisinde ortaya çıkan anlam bilgisel bir olay olarak *dilbilgiselleşme*, bir sözlük biriminin yaygınlaşarak genelleşmesi ve dil bilgisel bir birim hâline gelişidir (Karaağaç 2018: 288). Bu hadiseyle dillerdeki bazı sözcükler, büyük bir ölçüde gerçek anlamlarını kaybedip yapısal olarak kalıplaşarak dilde semantik görevden ziyade dil bilgisel işlev yüklenirler (Demirci 2015: 137). *Aynen* sözcüğü de tam bir dilbilgiselleşme örneği olarak artık sözlük anlamını kaybetmiş ve dilde yeni bir dil bilgisel işlev (ünlem) kazanmıştır. Bir yandan zarf olan *aynen*'in orijinal kullanımı devam ederken diğer taraftan “ünlem” görevini kazanması/sürdürmesiyle *aynen* *anda var olma (coexistence)* (Demirci 2015: 143) özelliği de gösterdiği görülür.

4. *Aynen*

Ünlemlerin tanımı, kapsamı ve sınıflandırılması hakkında fikir birliğine varılmamış olsa da kalıplaşmış ve herkes tarafından ünlem kabul edilen sözcükler söz konusudur. Bunun yanında başlangıçta geçici olarak ünlem özelliği yüklenen fakat zamanla tam bir ünlem özelliği kazanarak artık ünlem kategorisinde değerlendirilmesi gereken örnekler de vardır. Bu sözcükler, tıpkı asıl/birinci derece

¹³ İstatistiksel bilgiler için bk. <http://www.diken.com.tr/aynenin-askerleriyiz/> Erişim tarihi 16.09.2021.

ünlemlerde olduğu gibi insanın acıma, sevinç, öfke, aşağılama, beğeni, takdir, kınama, onay, ret gibi pek çok duygu ve düşüncesini ifade eder. Bu durumun örneklerinden biri de günümüzde konuşma dilinde herkesin diline pelesenk olan ve artık bir cevap ünlemine dönüşen *aynen*’dir. *Aynen* sözcüğü, Arapça kökenlidir ve ‘ayn’ın tenvinli şeklidir. *Aynen* “1. Olduğu gibi, değiştirmeksizin, aynıyla 2. Hiçbir ayrılık göstermeksizin, tıpkı, 3. Mal olarak, malın kendisinden” anlamlarıyla *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*’te yer alır (Ayverdi ve Topaloğlu 2006: 234). Türk Dil Kurumu *Güncel Türkçe Sözlük*’te (TS 1998: 178) ise sadece “olduğu gibi, hiçbir değişiklik olmadan, aynıyla” anlamı verilir. Sözlüklerde sözcük kategorisi “zarf” olarak gösterilen sözcüğün başlangıçta sadece geçici bir görev değişikliğine uğradığı fakat kullanım sıklığının artmasıyla ünlem görevini kalıcı olarak kazandığı söylenebilir. Bu görev ile günlük hayatımızda hemen her türlü soruya, isteğe, duygu ve düşünceye karşılık gelecek veya cevap oluşturacak şekilde bir ünlem işleviyle kullanılır. Kendi başına olumludan olumsuz, sevinçten öfkeye, onaylamadan redde kadar çok geniş bir anlatım içeriğini karşılayacak anlam değerleri yüklenmesi sebebiyle artık ünlemleşme sürecini de tamamlamış olarak değerlendirilebilir. Ünlemleşme ile sözcüğün gerçek anlamına, iletişim içinde ortaya çıkan pek çok yeni anlam eklendiği ve bu anlamların özellikle konuşmada vurgu ve tonlamayla, yazıda ise ünlem işareti kullanılmasıyla veyahut sözcüğün farklı yazımlarıyla (*aynenen, aynen, ayneseen* vb.) ifade edildiği görülür.

Aynen sözcüğünün ünlemleşme sebepleri arasında ilk önce çağımızın hızına ayak uyduran bir dil kullanımından bahsedilebilir. Zaman tasarrufunun dile sirayeti olarak yorumlayabileceğimiz tek bir sözle çok şeyi ifade etme gayreti *aynen* sözcüğü için geçerli bir yaklaşım olacaktır. Toplumsal yaşamdaki hız, yazı dilinde bile “canım >cnm, merhaba>mrb, kendine iyi bak>kib” gibi kısaltmalara gitmeye sebep olmuşken konuşma dilinde kendisini daha çok hissettirir. İkinci bir sebep olarak sözcüğün karşılıklı konuşmalarda dinleyiciye büyük bir kolaylık ve rahatlık sunması söylenebilir. Dinleyici anlatılanı dinlemek veyahut etkin bir iletişimde olmak yerine sadece *aynen* sözcüğü ile konuyu geçiştirme, kapatma veya devam ettirme imkânını bulur. Konuşanın ifadelerine “evet, hayır, katılıyorum, katılmıyorum, bence de, kesinlikle, doğru, yanlış, haklısın, haksızsın, aynı öyle, bu şekilde, tamam, tamam değil, peki” gibi pek çok karşılık yerine kullanılan *aynen* ile dinleyici, dil kullanımını tek bir sözcüğe indirgemiş olur. Feyza Hepçilingirler’in Key (2014) ile yaptığı söyleşide dile getirdiği gibi dinleyici/okuyucu cevap olarak *aynen* kullanmak yerine; anlatılanları dinlemek, değerlendirmek ve yorumlamak ve gerek bu anlatılanlara katılma gerekse katılmama durumunu kendi cümleleriyle ifade etmek zorunda kalacaktır. Hâlbuki *aynen* kullanımı sayesinde kişi noktayı koyar, tüm açıklamalardan, savunmalardan kurtulur ve *aynen* kurtarıcı/joker bir sözcüğe dönüşür. 80’lerde “aynen zıvaynen”, “aynen con vaynen” ifadeleriyle daha çok konuşma dilinde ve gençler arasında karşılık bulan bu sözcük, günümüzde artık her statüdeki insanın konuşma ve yazı dilinde yer alır.

Dilde ekonomi yasasının gerekli ve geçerli olduğu durumlar ile eski gelenekte de önemli bir özellik olan en az çaba yasası tabiriyle kastedilen böyle bir “az”lık olmadığı için neredeyse sadece *aynen* sözcüğüyle hayatın ve iletişimin devam ettirilmesi dil kullanımını kısırlaştırır; çünkü *aynen* sözcüğünü sürekli kullanan kişilerin dilinden bu sözcük çıkarıldığında aslında bu sözcüğün yerini dolduracak cevap, duygu ve düşünceleri içerecek bir iletişim yetisinin gerektirdiği alt yapının olmadığı ortaya çıkar. Her ne kadar dilbilimsel yaklaşımda dilin kullanımıyla ilgili doğru/yanlış gibi bir ayırım yapılmasa da anlamı tamamen karşıdaki kişinin algı ve yorumuna bırakılan bir ifadeyle kurulan iletişimin eksik ve hatalı olması kaçınılmazdır. Dil ile düşünce arasındaki bağıntı ve bağlantı dikkate alındığında dil kullanıcısının düşünce biçiminin de son derece sınırlı kalacağını söylemek yanlış olmayacaktır.

4.1. *Aynen* Sözcüğünün Üretici Dilbilgisi ve Edimbilimsel Yaklaşımına Göre Değerlendirmesi

Üretici dilbilgisi¹⁴, biçimsel bir yaklaşımla dili kurallara bağımlı bir dizge olarak incelerken edimbilim (kullanımbilim), işlevsel bir yaklaşımla dili belirli ilkelerle kontrol edilen (principle-controlled), sözbilimsel (rhetorical) bir yapı olarak görür. Dili iletişim için işlevsel yönüyle kullanmak, yapı bilgisi gerektirir ve işlev, yapıya (biçime) dayanmak zorunda olduğu için bu iki yaklaşım birbirine bağlı ve birbirini bütünleyen bir yapı arz eder (Külebi 1990: 11). *Aynen* sözcüğünün edimbilimsel değerlendirilmesinde bu iki yaklaşım dikkate alınarak bazı yorumlar yapmak mümkündür. Üretici dil bilgisi kuramındaki ön kabullerden biri olan dil kullanıcısının zihninin derinliklerinde bulunan yapıların tümünü kullanmadığı durumda bile iletişimin gerçekleşmesi (Müldür 2016: 63) varsayımı *aynen* için de geçerlidir; çünkü dil kullanıcısının yürüttüğü soyut zihinsel işlemler sözcüğün tek başına ele alındığındaki anlamı ile iletişim esnasındaki anlamının farklı olmasını sağlar. Cevaplama işleviyle kullanılan ve sözlükte verilen anlamından farklı pek çok anlam değeri yüklenen *aynen* sözcüğünün tam anlaşılması için sözcükleme durumu, dil içi ve dışı bağlamları dikkate alınmalıdır. Bireysel dil kullanımında *aynen* sözcüğünün yüklendiği tüm anlam ve edimler, dil içi ve dil dışı bağlama (sosyal bağlam) göre belirlenir; bu anlamda sözcüğün ortaya koyduğu anlamın anlaşılması “her şeyi bir arada tutan görünmez omurga” (Cook 2001: 24’ten akt. Önem 2013: 63) olan edimbilimsel dil bileşeni[ne] (Önem 2011: 63) hâkim olmakla mümkün olur. Bu noktada *aynen* sözcüğünün duygu ve düşüncelerin beyan edilmesini sağlama işlevini gerçekleştirirken durum/olay karşısında anlatıcının yorumunu, düşüncesini, duygusunu veya tavrını, dil içi ve dil dışı bağlama¹⁵ göre

¹⁴ N. Chomsky tarafından öne sürülen üretici dilbilgisine göre bir dil; “üretim yasaları sabit ve değişmez olan, ama bu yasaların uygulanma alanlarıyla özel uygulanma biçimleri hiç belirlenmeden kalan, yinelenmeli olarak üretilmiş bir dizge”dir (Chomsky 2001: 113).

¹⁵ “Dil içi bağlam, sözlüklük ve söz dizimlik bir bağdaşıklık içerirken dil dışı bağlam zaman, kişi, konu, durum vb. bakımından mantıksal tutarlılık eksenlidir.” “Cümlelerin bağdaşıklık durumuna, konuşucu ve dinleyici arasındaki toplumsal, kültürel, ruhsal nitelikli deneyim ve bilgilerine ilişkin

ortaya koyduğu görülür. Dil içi bağlam daha çok yüzey yapıdaki, dil dışı bağlam ise derin yapıdaki¹⁶ bağdaşıklığı içererek dil kullanımında bir bütün teşkil ederler. Günlük iletişimde sıklıkla yer verilen *aynen* sözcüğü karşı tarafa konuşmanın bağlamına göre bir edim (düşünce veya tavır) ifade etmek için kullanılır. Edimbilimsel açıdan bakıldığında konuşucu *aynen* sözcüğüyle bir “şey” kastedir ve bir eylem yerine getirir. Onaylamak, desteklemek, katılmak/katılmamak veyahut cevap vermek için kullanılan *aynen* bir *edinçsel söz* olarak iletişimin amacı ve sözceleme¹⁷ koşullarına göre bu anlamlardan birini ifade edecek edimsöz¹⁸ ortaya koyar.

Aynen kelimesinin kullanımı incelendiğinde genel olarak iki edimi karşıladığı görülür: onaylama ve cevaplama bildirmek. Onaylama bildiren kullanımlarda konuşucu soru sormaz; dinleyici konuşucunun söylediği söze katılıp katılmadığını *aynen* kelimesiyle belirtir. Cevaplama bildirenlerde ise konuşucu bir soru sorar ve dinleyici olumu ya da olumsuz cevabını -hatta kimi durumlarda evet-hayır ile cevaplanamayacak cevapları- evet/hayır ile karşılamak yerine *aynen* kelimesini kullanır. Bu kullanımda sözcüğün olumlu ya da olumsuz anlama gelmesi dil içi ve dil dışı bağlama göre belirlenen edimbilimsel değere bağlıdır ve konuşucu ile dinleyici arasındaki iletişimin sağlıklı olması da her iki tarafın bunlara hâkim olmasıyla mümkündür. Bu noktada konuşucunun ifade ettiği cümle aslında sıfır biçim ile yer değiştirmiş olur (Hirik 2019: 689) ve *aynen* sözcüğü yüzey yapıda tek başına anlamlı cümle oluşturma esasını kaybetmeden artık bir cümle değerini üstlenerek derin yapıdaki anlamı karşılar. Tek başına bile söylenenlerin doğruluğu, geçerliliği ve niteliği hakkındaki yargı, değerlendirme veya yorum üzerinden (Büyükantarcıoğlu 2006: 20) “katılıyorum, ben de öyle düşünüyorum, evet, hayır, seninle aynı fikirdeyim, haklısın vb.” edimlerden hangisinin sözcüğe yükleneceği tamamen konuşucu ve dinleyicinin iletişimdeki dikkat ve algılarına göre belirlenecektir. Bu bakımdan *aynen*’in iletişim esnasında özellikle dinleyici konumundaki kişi için büyük bir kolaylık sağlaması onun kullanım alanını

---

verilerin tümünü ve aralarında bulunan mantıksal tutarlılığı içeren dil dışı bağlam” bireyin dilini şekillendirir (Karaağaç 2018: 173-175).

¹⁶ *Derin yapı* ve *yüzey yapı*, üretici dilbilgisi kuramının Chomsky tarafından ortaya konulan temel terimlerindedir. için kurucu terimlerdir. Bu terimler ilk defa Chomsky ile birlikte dilbilim alanına girmiştir. Chomsky, “içsel anlam” ve “zihinsel durumlar”a işaret etmek için bu iki terimi ortaya koymuştur (Chomsky 2002; Müldür 2016: 67).

¹⁷ Dinamik ve somut bir durumda gerçek kişilerin yer aldığı bir ortamda kullanım hâlindeki dille gerçekleşen iletişime *sözceleme* adı verilir. Bir sözce üretme edimi olan sözceleme, konuşucunun ürettiği söz olan sözcenin üretme durumunu, koşullarını, sürecini belirtir (Güven ve Kıran 2021: 314-315). Bireylerin belli bir bağlam ve durum içinde kullanarak ürettikleri sözcenin edimbilimsel değeri bu sözcelemenin bilinmesiyle anlaşılır (Kıran 1999: 94).

¹⁸ İletişim sırasında söz edimi üretilirken üç ayrı edim (düzsöz, edimsöz ve etkisöz) gerçekleştiririz. Belli sayıda kurallar çerçevesinde sayısız sözce üretme gücüne *düzsöz*, sözcenin içerdiği bilgi türüne göre konuşanın söz verme, uyarma, bilgi verme, eleştirme vb. gibi bir niyeti gerçekleştirilmesine *edimsöz*, sözcenin alıcı üzerine yarattığı etkiye ise *etkisöz* denmektedir (Kocaman Gürata 2018, s. 282).

genişletse de iletişimin kısır ve sağlıksız olmasına yol açabilir (Hirik 2019: 692-693).

4.2. *Aynen* Sözcüğünün Söz Edimleri Kuramına¹⁹ Göre Değerlendirmesi

Dilbilimsel bakış açısıyla sözcüğün kullanımı her ne kadar doğru veya yanlış olarak değerlendirilemese de tek bir sözcükle -doğru anlaşılması karşı tarafın algısına bırakılarak- birden fazla anlamı ifade etme gayreti bir noktada dil ve düşünce arasındaki kopuşa neden olabilir; çünkü düşünce, dil ile gelişir. Dildeki tekdüzelik bir süre sonra düşüncelerin kalıplara sıkıştırılmasına yol açabilir. Dil, topluluğun kavrayışını ortaya koyduğu için Foucault'nun da belirttiği gibi farklı tarihsel dönemlerde dilin işleyişi farklı olur ve dolayısıyla her dönemde değişik düşünme biçimleri ortaya çıkar (Çelebi 2014: 75). Günümüzdeki -belki de zamanın hızına yetişmeye çalışan ve durup düşünecek bile zamanı olmayan bireyin- düşünüş biçimi artık dünyayı resmeden bir dilden ziyade insanlar arası iletişimi sağlayan bir dil yaklaşımı benimsenmesine yol açmıştır;²⁰ bu noktada da bakılacak ilk yer gündelik dildeki kullanımlar olacaktır. Austin'e göre, doğru ya da yanlış olmamasına karşılık, gündelik konuşmalarımızda kullandığımız ve kendileriyle birtakım eylemler gerçekleştirdiğimiz²¹ söylemlerden örülü olan gündelik dilde sözcüğün anlamını bilmek demek, sözcüğün geçtiği cümlelerin anlamını bilmek demektir (Austin 1979: 233'den akt. Çelebi 2014: 80). Özellikle ünlem ifade eden cümlelerde sözcüğün sözlük anlamından ziyade iletişim esnasında kurulan cümlede dil içi ve dil dışı bağlama göre ortaya çıkan anlamı söz konusudur. Bu bakımdan *aynen* sözcüğü sözlü dilde cevap verme, kabul etme/etmeme ifadesi taşıyan bir edimsöz olur ve derin yapıda sözcüğün ötesine geçen bir anlamı/edimi karşılamış olur. İletişim gücü olan bir sözce olarak tümce gibi sözdizimsel açıdan eksiksiz, kusursuz olmayan ve her bağlamda aynı anlamı taşımayan, farklı anlamlandırmaların yapılabildiği (Eziler Kıran 2014: 721) bir yapı arz eder. Aslında ifade edilmek istenen edim için bir araç hâlini alan sözcük, edimsel açıdan çok yönlüdür.

¹⁹ J. L. Austin tarafından ortaya konulan ve J. Searle tarafından geliştirilen bir dil felsefesi kuramı olan "söz edimleri kuramı", edimbilimin de inceleme alanında yer alır; çünkü bu kuram da dile kullanım açısından yaklaşır. Bu kurama göre dil, sadece bir şey bildirerek iletişimi gerçekleştirmez; aynı zamanda edimsel bir içerik ile iletişimde bir şey söylendiğinde bir iş de yapılmış olur. Ayrıntılı bilgi için bk. Austin 1975; Austin 2009; Searle 2000.

²⁰ Wittgenstein, *Philosophical Investigation* adlı çalışmasında birinci dönemdeki insan davranışlarından ve yaşamından kopuk, mantıksal olarak kusursuz bir dil kavramının tersine dilin nasıl kullanıldığına ilişkin bir soruşturmayı merkeze alarak anlamı sözcüğün kullanımında arar. Dolayısıyla anlam, sözcüklerin ya da anlatımların gündelik dil içindeki kullanımlarında belirlenecektir (Çelebi 2014, s. 76).

²¹ Austin bir şey söylemek, bir şey yapmaktır görüşünden yola çıkarak söylerken yapıp-ettiğimiz işlere "edimsöz" der ve edimsel dil" kavramını ortaya atar. Buna göre konuşmacının yaptığı şey, belirli sosyal bağlamlar içerisinde sosyal gerçeklikler ortaya koymak, yani bir iş yapmaktır ve bu "iş"ler beş grupta toplanabilir. Ünlem cümleleri burada beşinci grupta yer alır. Ayrıntılı bilgi için bk. Çelebi 2014, s. 81.

Gündelik dil bir topluluğun deneyimlerini ve dünyasını yansıtan bir aynadır; bu aynadaki yansımalar tek tek ve birlikte ne kadar çok incelenirse “gerçeklik hakkında ya da en azından gerçekten var olan verili bir dilsel topluluktan türetilen kavrayış hakkında” o kadar çok bilgi sahibi olunur (Rossi 2001: 48’den akt. Çelebi 2004: 75). Dil bilgisi kitaplarında sözcükler bir sözcük türüne dâhil edilirken genelde bağımsız birimler olarak değerlendirilmiştir. Bu durumda sözcüklerin bağlamdan kopuk olarak değerlendirilmesine ve bu bağlam içinde kazandıkları anlam/işlevlerin göz ardı edilmesine sebep olmuştur. Hâlbuki özellikle konuşma dilinde, dilde var olan birimlerin sözcük içinde yeniden üretilmesiyle kendisine yer bulan birçok sözcük veya yapı, belli bir sözcük türüne yerleştirip geçilemeyecek kadar farklı kullanım/anlam/işlevlere sahip olabilir. “Anlamın/beyanın [sözcelem] tasviri anlamı (=temsil ettiği eşya hâli) karşısında onun pragmatik anlamı”nın (Recanati 2008: 97’den akt. Şekerci 2016: 49) oluşturduğu güç ile kullanılan herhangi bir sözcük üretildiği ortamda iletişime sözcüğün anlamından daha fazla “şey” katar. Bu noktada sözcükün anlamı yanında bir de edimsözün gücü söz konusudur. Edimsöz gücü, kişilerarası iletişimde dilin sunduğu bir olanak (Şekerci 2016: 50) olarak *aynen* sözcüğünde davranış-belirtici (behabitives)²² işleviyle karşımıza çıkar.

4.3. *Aynen* Sözcüğünün Derlem Verilerine Göre Değerlendirmesi

Günümüzde konuşma/yazı dilinde oldukça yaygınlaşan *aynen* sözcüğüne yüklenen işlev ve anlamların tespiti için derlem çalışmaları dikkate alınarak bir çalışma yapılması ve böylece sözcüğün bireyselden toplumsala kullanım düzeyi ve sıklığının tespit edilmesi önem arz etmektedir. Sözcüğün tonlaması, söylerken ortaya çıkan uzunluklar ve bunların sözcüğe yüklediği yeni anlam değerleri de derlem çalışmaları içerisinde ele alınmalıdır. *Aynen* gibi özellikle konuşma dilinde hem anlam hem de tür bakımından değişikliğe uğrayan başka sözcüklerin de tespiti ve değerlendirilmesi için derlem-tabanlı (corpus-based) bir çalışma yapılması önemlidir. Bu gibi çalışmalar sayesinde gündelik dilde kullanılan ancak henüz sözlüklerde yer almayan söz varlığı, derlenmiş ve yeni anlam, tanımlar ile sözlükbirim olarak ortaya konmuş olacaktır. Bu anlamda sosyal medya ağlarında kullanılan dil de önemli bir veri kaynağı olarak görülmelidir.

Bu çalışma kapsamında *aynen* sözcüğünün özellikle sözlü dilde hangi bağlamlar içinde nasıl kullanıldığı, iletişim sırasında nelere karşılık geldiği Türkçe Ulusal Derlem (TUD)’den²³ alınan örnekler üzerinden incelenecektir. Bu noktada dil bilimsel olarak soyut bir kavram olan sözcüğün duyuşal, toplumdilbilimsel ve

²² “Davranış belirticiler, başka birisinin davranışına ya da başına gelenlere reaksiyon gösterme ve başka birinin geçmişteki ya da hemen biraz önceki davranış şekli karşısında tutum takınma ve takınılan tutumları ifade etmeyi içerir” (Austin 2009, s. 170).

²³ Aksan, Y. et al. (2012). Construction of the Turkish National Corpus (TNC). In Proceedings of the Eight International Conference on Language Resources and Evaluation (LREC 2012). İstanbul. Türkiye. <http://www.lrec-conf.org/proceedings/lrec2012/papers.html> (Erişim adresi:<https://v3.tnc.org.tr/basic-results>, Erişim Tarihi: 10.11.2021).

söylemsel açıdan yüklendiği işlev ve anlamlar ele alınacaktır. Ayrıca sözcemele özneminin dinleyicide oluşturmak istediği etkiye de değinilecektir.

1997-2012 yılları arasındaki sözlü metin verilerini kapsayan TUD verilerine göre *aynen* sözcüğü, toplam 101 dokümandan derlenen 1.014.023 sözcük içerisinde 262 defa geçmektedir. Sözcük 1997-2003 yılları arasında sayısı 3.000-28.000 arasında değişen sözcük içerisinde en fazla 4 kere kullanılmıştır; fakat 2004 yılı itibariyle daha sık kullanılmaya başlayan sözcüğün (38.000 sözcük içerisinde 10 kere) kullanım sıklığı özellikle 2009-2012 yılları arasında artan bir eğri gösterir. 2012 yılında 110.000 sözcük içerisinde 43 kere kullanıldığı görülür. Sözcük için 2012 yılından sonra yapılacak bir sözlü derlem çalışmasında ise bu oranın daha da arttığı görülecektir. Buna kanıt olarak twitter Türkiye ekibinin 26.06.2014 tarihinde açıkladığı istatistikler gösterilebilir. Buna göre twitter’da 2006-2014 yılları arasındaki 8 yıllık süreçte toplam 9 milyon 309 bin 840 *aynen* sözcüğünü içeren tweet atılmıştır. Ayrıca -bu köşe yazısının yayın tarihi olan 26.06.2014 temel alındığında- 2014 yılının Haziran ayı içinde *aynen* sözcüğü 330 bin tweet ve retweette geçmiştir. Bunların 50 bini ise sadece *aynen* sözcüğünden oluşmaktadır.²⁴ Bu durumda denilebilir ki 50 bin düşünce ve duygu sadece *aynen* sözcüğüyle karşılanmıştır. Yazımda da *aynen* yerine *aynn* yazma modası tweetlere yansımış ve 213 bin tweette *aynn* şeklinde kullanılmıştır. 2014-2021 yılları arasını kapsayacak bir derleme sayının çok daha fazla olduğunu ortaya koyacaktır; çünkü sözcük artık sadece gençler arasında sokakta ve sanal ortamlarda değil hepimiz tarafından hemen her alanda kullanılmaktadır.

Verilerin derlendiği etkinlik türüne bakıldığında sözcüğe en çok sohbet ortamlarında yer verildiği ve sözcüğün 101 doküman içinde 63, toplam 262 geçiş içinde ise 186 kere kullanıldığı tespit edilir. Görüşme-röportajlarda bu oran 101/6 262/11; toplantılarda 101/6 262/11 iken mecliste 101/6 262/19’dur. Hazırlıklı ve doğaçlama konuşmalar ile televizyon yayınlarında yer alan oran en fazla 101/7 262/4 şeklinde karşımıza çıkar. Sözcüğün 101 dokümanda 97 kere ve toplam 262 kullanımda 255 kere kullanımı diyalog içinde gerçekleşir. Monolog içinde ise sadece 101/4 262/7 kere kullanılır. Bu bakımdan sözcüğün iletişim içerisinde özellikle anlamını karşı tarafın algı ve anlayışına bırakıldığı da dikkate alınırsa karşılıklı konuşmalarda daha sık tercih edildiği söylenebilir. Günlük konuşmalardaki kullanımı 101/62 262/185 iken bağlam-bağımlı konuşmalarda 101/39 262/77’dir. Alan bağlamı açısından ise kamusal/kurumsal (10) ve eğitsel/bilgilendirici (26) bağlamlarda sözcüğe çok az yer verilir.

Ekler bölümdeki tabloda da görüldüğü üzere sözcüğün derlendiği ortam açısından bir değerlendirme yapıldığında en çok sırasıyla ev, alışveriş merkezi, konferans salonu, TBMM, kafe, park, stüdyo, kafeterya, tiyatro salonu ve yurt odasında kullanıldığı görülür. Fakat buradaki verileri değerlendirirken toplam doküman sayısı ile kullanım sıklığı arasındaki orana da dikkat etmek gerekir; çünkü mesela kafeteryada derlenmiş 1 dokümanda 10 kere kullanılan *aynen* sözcüğü, alışveriş

²⁴ <http://www.diken.com.tr/aynenin-askerleriyiz/> [Erişim tarihi 16.09.2021]

merkezinde 4/25 olarak karşımıza çıkar. Yine de bu verilerde en dikkat çeken nokta 4. sırayı TBMM'nin alması ve sözcüğün derlenen 11 dokümanın 6'sında 19 kere kullanılmasıdır. Sözcüğün yurt odasından derlenen 16 dokümanın 5'inde 10 kere geçmesiyle kıyaslandığında kullanımının henüz yaygınlık kazanmaya başlamadığı 2014 yılından önce böyle bir resmî kurumda kullanım sıklığının fazla olması sözcüğün yayılımı noktasında bir fikir öne sürülmesine yol gösterebilir. Bu bakımdan sözcüğün ev, aile ortamında başlayan kullanımının günümüzün sosyalleşme mekânı hâline gelen AVM'lerde ve kurumsal alanda da TBMM'de yaygınlık kazandığı söylenebilir.

TUD verilerine göre 1.400 yazılı metindeki 49.664.176 sözcük içinde 3.125 kere geçen *aynen* sözcüğü sadece üç yerde ünlem göreviyle kullanılmıştır. Bunun dışındaki kullanımlarında zarf görevindedir. Tüm kullanımlar, eş dizimlilik açısından incelendiğinde en çok “öyle (183), böyle (146), şöyle (145)” sözcükleriyle geçtiği görülür. Ünlem işlevinde olduğu örnekler her ne kadar yazılı metinlerde yer alsada aslında ilki roman kahramanları arasında geçen bir diyalogda, diğer ikisi ise söyleşide kullanılmıştır. Dolayısıyla bu kullanımlar yine sözlü dilin verisidir. Bu iki kullanımdan biri Tansu Çiller, diğeri ise Attilâ İlhan tarafından söylenmiştir:

1. Örnek:²⁵

- “*Artık Çeşme'ye eskisi gibi gelmiyor, İstanbul'da babası ona bir iş kurmuş. Şehrin altını üstüne getiriyormuş.*”

- “*Tam playboy desene...*”

- “*Aynen...*”

- “*Ya Serpil?*”

- “*O hâlâ İzmir'de...*”

Zeynep, Ahmet'le birlikte kalabalığın içinde kayboldu.

2. Örnek:²⁶

Bayraktaroğlu: *Sizi kurt kapanına aldıklarını lütfen kabul edin. Aşağı tükürsen sakal, yukarı tükürsen bıyık misali.*

Çiller: *Aynen, aynen canım, aynen öyle.*

Bayraktaroğlu: *Bütün bu yapılanlar 2 Haziran seçimlerine kadar sürdürülecek ve seçimde başarılı olmanız engellenecek.*

Çiller: *Zaten bütün bunlar onun için yapılıyor.*

²⁵ Ongun, İpek (2004). *Şimdi Düğün Zamanı*. İstanbul: Artemis Yayınları.

²⁶ Özkan, Tuncay (1996). *Parsadan Hikayesi Cumhuriyet Tarihindeki Örtülü Ödenek Yolsuzlukları*. İstanbul: Ad Yayıncılık.

3. Örnek:²⁷

Attilâ İlhan: *Arap dünyasına büyük bir öncülük yapmış olacaktır.*

Hulki Cevizoğlu: *Fal devam ediyor. Fal devam ediyor, biz bugün 2004-6 Şubat'ında da fincanı kapamaya devam ediyoruz, yani fal devam.*

Attilâ İlhan: *Aynen, aynen.*

Hulki Cevizoğlu: *Şimdi sizin elinizde o kadar not var ki Sayın Attilâ İlhan, ben programa gelmeden evvel, önümde gözükiyor 10 sayfalık soru hazırladım sizin için.*

Attilâ İlhan: *Sor.*

Hulki Cevizoğlu: *Soracağım.*

Ekşisözlük'te *aynen* sözcüğü ile ilgili 2002 yılında yapılan ilk yorumda sözcüğün “değiştirmeksizin” anlamı verilirken 2007 itibariyle “evet, tam dediğin gibi” anlamlarını taşıyan bir cevap olduğu ifade edilir. 2009'daki yorumlarda ise dile ne kadar hızla yerleştiği ve *aynen*'in diğer sözcükleri kişinin hafızasından sildiğine dikkat çekilir. 2011 yılı itibariyle ise kullanım sıklığının arttığı ve gerek onaylama gerekse iletişimi sonlandırma vasıtası olarak dilde yer edindiği yazılır. 2013 yılı itibariyle ise bu kullanımın sıklığının oluşturduğu rahatsızlığının ifadesi daha çok görülür ve bazı yorumlarda belki de teknolojinin etkilerinden biri olarak insanı tektipleştirmeye sebep olan bir araç olarak değerlendirilir. *Aynen* ile ilgili devam eden yıllarda yorum sayısının giderek arttığı ve 2022 yılına gelene kadar *aynen* başlığı altında 230 yorum yapıldığı görülür. Bu yorumlarda genel olarak iki ayrı kutupta yer alan *aynen*'in kullanılmasında sorun görmeyen ve kullanılmasını olumsuz olarak değerlendiren yorumlar dikkat çeker. Ayrıca *aynen*'in anlamı üzerine ve kullanım sıklığını ifade eden yorumların sayısı fazladır.

Sonuç

İletişim anında dilde onaylama ve reddetme edimini gerçekleştirmek için Türkçede kullanılabilen sözcüklerin tespiti için derlemlerden yararlanmak uygun bir yöntemdir; fakat Türkçenin sözlü ve yazılı derlemi için elde bulunan malzeme 2013 yılına kadarki malzemeyi kapsamamaktadır ki bu da 2013-2022 yılları arasındaki 9 yıllık verilere sahip olmadığımızı gösterir. Günümüzde teknolojinin ve genel ağların etkisiyle dildeki değişim için bu 9 yıllık süreç oldukça uzundur. Genel ağlarda dil kullanımı için sunulan sınırlı karakter sayısı ve hız çağının getirisi olan az “şey”le çok “şey”e gönderme yapma hevesi hıza ayak uydurmak isteyen insan için dil kullanımındaki değişikliği zorunlu kılar. Dil kullanımındaki değişiklikler - alışılmış konuşma tarzından her sapma- başlangıçta yanlış olarak değerlendirilse de kullanımın yerleşmesi onun kabulünü ve bir gramer kuralına veya dilin bir unsuruna dönüşmesini sağlar. Günümüz konuşma dilinde kullanım alanını oldukça genişletmiş ve yerleşmiş olan *aynen* sözcüğü sürekli veya yaygın olarak hep aynı

²⁷ Cevizoğlu, Hulki (2004). *Bütün Kaleler Zaptedilmedi*. Ankara: Ceviz Kabuğu Yayınları.

ulamda kullanılarak dilbilgiselleşme ve ünlemleşme süreçlerini tamamlamış görüldüğü için sözcük kategorisi bakımından artık bir cevap ünlemi sayılabilir. Bir “tür değiştirme” hadisesi ile ünlemleşen bu sözcük dilde zarf olarak da kullanımını devam ettirmektedir.

Toplumsal yapıdaki değişimler, toplumsal yapıdaki çeşitliliğin dilsel göstergelerle karşılık bulan görünümüleri olarak dil kullanımına yansır. Bu bakımdan günümüzde standart dilden hatta gündelik konuşma dilinden farklılaşan ve kendisine özgü bir yapı arz eden genel ağ dili bu toplumsal değişimlerin incelenmesi için önemli bir örneklem teşkil eder (Akata 2018: 65). Bu bakımdan *aynen* sözcüğünün tür değiştirme hadisesinin nasıl bir süreçte ortaya çıktığını görmek üzere 1990-2013 yılları arasındaki 24 yıllık bir dönemi kapsayan günümüz Türkçesinin çok sayıda farklı alan ve türlerden yazılı ve sözlü örneklerine dair verileri içeren TUD verileri değerlendirilmiştir. *Aynen* sözcüğünün henüz kullanımının yaygınlaşmadığı 2014 senesine gelmeden önce bile kendisine AVM’den TBMM’ye, sosyal alandan kamusal alana bir kullanım alanı oluşturduğu görülmüştür.

Ekşisözlük’te *aynen* sözcüğü ile ilgili 2002-2022 yılları arasında 230 yorum yapılmıştır. Bu yorumlar tasnif edildiğinde şöyle değerlendirmelerde bulunmak mümkündür:

1. *Aynen*’in kullanılmasında sorun görmeyen yorumlar: Bu minvalde yorumlar birkaç tane olmakla birlikte daha çok sözcüğün basit ve konforlu olduğunu ifade eder. Yabancı dillerde de - Almanca *genau* sözcüğü, İngilizce *totally* (*exactly*) ve Fransızca *exactement*- çeşitli şekillerde kullanımı olan bu sözcüğün samimi bir ortamda hızlıca iletişim için kullanılabileceğine ve bu durumun insana çeşitli yaftalar yapıştırmak için yeterli olmadığına dikkat çekilir.

2. *Aynen*’in kullanılmasını olumsuz olarak değerlendiren yorumlar: 2000’lerden beri düşük zekâlı, az okuyan, az düşünen, ortalama insan turnusolü olarak kullanılabilecek bir sözcük olarak ifade edilir. Ayrıca kişinin üsengeçliğinin, basitliğinin göstergesi olarak değerlendirilir. Virüs, lanet, çamur, itici, kaba gibi sıfatlarla nitelenir ve Türkçenin ayrık otu şeklinde tanımlanır. Sözcükle ilgili yapılan olumsuz yorumların çoğu sözcüğün iletişimi nasıl aksattığına gönderme yapar. Bu cevabı veren kişinin iletişimde varlık göstermediği, iletişim için çaba harcamayacağı, iletişimi kesmek istediği veya devam etmek istemediği, karşı tarafın düşüncelerini dikkatli dinlemediği, geçiştirdiği ve umursamadığı, samimiyetsiz bir iletişim ortamı oluşturduğu öne çıkan yorumlardandır.

3. *Aynen*’in anlamı üzerine yapılan yorumlar: “Katılıyorum, bence de, kesinlikle, seni dinledim, anladım ve onaylıyorum, dediğin şeye alınmadım ve ne dediğin umurumda değil, al benden de o kadar, bunu nasıl düşünemedim, tıpkı öyle, haklısın, doğru, hakikaten, gerçekten, cidden; yok, hayır, olmaz, kesinlikle” gibi olumsuz anlamlar için kullanıldığı yazılır.

4. *Aynen*’in kullanım sıklığını ifade eden yorumlar: İnsanlar tarafından çok sık kullanıldığına “gün içinde 3 milyon 141 bin 592; 1450 defa duyulan sözcük”

ifadeleriyle dikkat çekilir. Yabancıların da ilk öğrendiği sözcük olarak ve kullanımdan kalktığı anda birçok kişinin konuşamayacağı ifadesiyle de bu duruma işaret edilir. Kullanım sıklığının çok fazla olması sirayet ediciliğini de artırır.

2002-2009 yılları arasında birkaç yorumla sözcüğün Türkçeye cevap verme işleviyle yerleşmeye başlamasından bahsedilirken 2013 yılı itibarıyla yorumların sayısının önemli ölçüde arttığı ve özellikle iletişimi ve bireyi tektipleştirdiği ve çok hızlı yayıldığı yönünde yorumlar söz konusudur. *Aynen*'in anlamının bireye ve bağlama göre belirlenmesi ile iletişimin sürdürülebilirliği ve sağlamlığına ket vurulur ve ayrıca bireyin sadece kendi söyleyeceklerine odaklanmasına ve çoğu zaman karşı tarafın tek bir sözle geçiştirilmesine sebep olur. Sözcük bu bakımdan değerlendirildiğinde edimbilimsel olarak artık sadece onaylama edimini gerçekleştirmez, iletişim kesmek amacıyla da kullanılan bir sözcüğe dönüşür. Sözcüklerden örülü olan dil, insanın düşünce dünyasını yansıtan bir ayna olduğuna göre -tek sözcük üzerinden yorum yapmak her ne kadar sınırlı olsa da- *aynen* sözcüğünün insanlar arasında karşı tarafın sözünü çok da dikkatle dinlemeden belki de sadece verilecek cevaplara odaklanılan bir iletişim kurgusu oluşturduğu görülür. Bu bakımdan insanın düşünmek, düşündüğünü ifade etmek, dinlemek, konuşmak, anlamak, anlaşılacak temel ihtiyaçları doğrultusunda bireyin varlığını ortaya koyan dil becerisinin tek sözcük üzerinden devam ettirilmesi pek de mümkün görünmemektedir. Tek bir sözle karşı tarafın algısına bırakılan yorumu sayesinde *aynen*'i eleştirilmekten ve yargılanmaktan kaçış ile umursamazlık arasında gidip gelinen bir ince çizginin göstergesi olarak yorumlamak mümkündür.

Kaynakça

- Akalın, Ş. H. (1999). "Türkiye Türkçesinde Ünlem". *Türk Gramerinin Sorunları-II*. Ankara: TDK Yayınları: 476-491.
- Akata, Z. H. (2018). "Genel Ağ Dili Seslenme Ögelerinin Toplumdilbilimsel Sezdirimleri". *Mersin Üniversitesi Dil ve Edebiyat Dergisi* 15(2), 63-83.
- Aksan, Y. et al. (2012). "Construction of the Turkish National Corpus (TNC)". In Proceedings of the Eight International Conference on Language Resources and Evaluation (LREC 2012). İstanbul.
- Ameka, F. (1992), "Interjections: The Universal Yet Neglected Part Of Speech". *Journal of Pragmatics*, 18: 101-118.
- Atabay, N. ve diğerleri (1983). *Sözcük Türleri*. Ankara: TDK Yayınları.
- Austin, J. L. (1975). *How to Do Things with Words*. Oxford University Press.
- Austin, J. L. (1979). *Philosophical Papers*. Ed. J. O. Urmson & G. J. Warnock. New York: Oxford University Press.
- AUSTIN, J. L. (2009). *Söylemek ve Yapmak*. Çev. R. L. Aysever. İstanbul: Metis Yayınları.

- Ayverdi, İ. ve A. Topaloğlu (2005). *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. İstanbul: Kubbealtı Yayınları.
- Banguoğlu, T. (1995). *Türkçenin Grameri*. 4.baskı. Ankara: TDK Yayınları.
- Baydar, T. (2016). “Ünlem Üzerine”. *TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 4 (7): 127-151.
- Bayram, A. (2020). “Popüler Kültürle Sürüklenen Sözcükler”. *Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 44 (2): 19-30.
- Biray, N. (2009). “Kazak Türkçesinde Modal Söz (Kelimenin Dokuzuncu Türü Mü?)”. *Turkish Studies*, 4 (3): 338-361.
- Biray, N. (2013). “Kazak Türkçesinde Ünlemler”. *Uluslararası VI. Türk Dili Kurultayı Bildirileri (20–25 Ekim 2008)- I. cilt*, ss. 789–809. Ankara: TDK Yayınları.
- Bulut, A. (2005). “Türkçede İsim-Fiil- Ünlem Karşılaştırması Üzerine Bir Deneme”. *EKEV Akademi Dergisi*, 9 (22): 147-225.
- Büyükkantarcıoğlu, N. (2006). “An Analysis of Turkish Interjections in the Context of Reactive Idea Framing”. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 23 (1): 19–32.
- Cevizoğlu, H. (2004). *Bütün Kaleler Zaptedilmedi*. Ankara: Ceviz Kabuğu Yayınları.
- Chomsky, N. (2001). *Dil ve Zihin*. Çev. A. Kocaman. Ankara: Ayraç Yayınevi.
- Chomsky, N. (2002). *Syntactic Structures*. New York: Mouton Press.
- Cook, V. (2001). *Second Language Learning and Language Teaching*. London: Arnold.
- Çelebi, V. (2014). “Gündelik Dil Felsefesi ve Austin’in Söz Edimleri Kuramı”. *Beytulhikme An International Journal of Philosophy*, 4 (1): 73-89.
- Demirci, K. (2015). *Türkoloji İçin Dilbilim*. İstanbul: Anı Yayıncılık.
- Diken*. <http://www.diken.com.tr/aynenin-askerleriyiz/> [Erişim tarihi 16.09.2021]
- Dilaçar, A. (1968). *Dil, Diller ve Dilcilik*. Ankara: TDK Yayınları.
- Dinar, T. (2016). “Türkiye Türkçesinde Bir Ünlemleşme Örneği: Başlatma-Başlarım”. *Gazi Türkiyat*, 19: 23–34.
- Ediskun, H. [1992]. *Türk Dilbilgisi*. 4. baskı. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Eksisözlük. <https://eksisozluk.com/aynen--168730> [Erişim Tarihi: 03.03.2022]
- Ercilasun, A. B. (1999). “Türkiye Türkçesinde Ünlem”. *Türk Gramerinin Sorunları-II*. Ankara: TDK Yayınları: 473-534.
- Ergin, M. (2000). *Türk Dilbilgisi*. İstanbul: Bayrak Yayınları.

- Erkman Akerson, F. (2008). *Türkçe Örneklerle Dile Genel Bir Bakış*. İstanbul: Multilingual.
- Gedizli, M. (2015). “Türkçede Ünlemler ve Temel İşlevi”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 36: 126-134.
- Gencan, T. N. (1979). *Dilbilgisi*, Ankara: TDK Yayınları.
- Gülensoy, T. (2000). *Türkçe El Kitabı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Gürsoy Naskali, E. (1997). *Türk Dünyası Gramer Terimleri Kılavuzu*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Güven, E. ve A. Kıran (2021). “Sözceleme Kuramı Çerçevesinde ‘Biz’ Adılıının İncelenmesi”. *Litera*, 31 (1): 309-327.
- Hacıeminoğlu, N. (1984). *Türk Dilinde Edatlar*. MEGSB Yayınları.
- Hirik, E. (2019). “Türkiye Türkçesinde Bir Değişiririm Örneği: Aynen”. *XI. Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Bildiri Kitabı*, ss. 683-694. Samsun.
- İpek, B. (2018). “Türkçede Pekiştirme Edatları”. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 6 (13): 479 – 511.
- Kabadayı, O. (2006). “Ağ Ortamındaki Türkçeye Genel Bir Bakış”. *Dil ve Edebiyat Dergisi*, XCI(652): 298-314.
- Kabadayı, O. (2016). “Bilişim Dünyasının Dili: Sanal Ortam Türkçesi”. *Türk Dili*, 777: 68.
- Karaağaç, G. (2018). *Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü*. 2. baskı. Ankara: TDK Yayınları.
- Karademir, F. (2019). “Kavramsal Değerleri Açısından ‘Söz, Sözcük ve Sözcük Türü’ Terimleri”. *Journal of International Social Research*, 12(62): 140–154.
- Key, E. (2021). “Aynen’in Askerleriyiz”. <http://www.diken.com.tr/aynenin-askerleriyiz/> [Erişim Tarihi: 10.09.2021].
- Kıran, A. (2014). “Dilbilim, Anlambilim ve Edimbilim”. *Turkish Studies*, 9 (6): 719-729.
- Kıran, Z. (1999). “Sözceleme ve Göstergebilim”. *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*, 10: 93-99.
- Kocaman Gürata, E. (2018). “Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Sözceleme Kuramından ve Edimbilimden Hareketle Örnek Ders Malzemesi Geliştirilmesi”. *IJLA-International Journal of Language Academy*, 6 (26): 278-291.
- Konig, E. ve P. Siemund (2007). “Speech Act Distinctions in Grammar”. *Language Typology and Syntactic Description*. Ed. Timothy Shopen. New York: Cambridge University Press.
- Korkmaz, Z. (2003). *Grammer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.

- Külebi, O. (1990). “Türkçe Ünlemlerin Kullanımbilim (Pragmatics) Yönünden İncelenmesi”. *Dilbilim Araştırmaları*, ss. 10-34. Ankara: Hitit Yayınevi.
- Michaelis, L. A. (2001). “Exclamative Constructions, *Language Typology and Language Universals*”. Ed. Martin Haspelmath vd.. C. 2: 1038-1050. Berlin, New York: Walter de Gruyter.
- Müldür, F. (2016). Noam Chomsky’de Üretici Dilbilgisi: Derin Yapı ve Yüzeysel Yapı Ayrımı. *Kaygı. Bursa Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, 27: 59-74.
- Norrick, N. R. (2009). “Interjections As Pragmatic Markers”. *Journal of Pragmatics*, 41: 866-891.
- Ongun, İ. (2004). *Şimdi Düğün Zamanı*. İstanbul: Artemis Yayınları.
- Önem, E. (2011). “Bireysel Dil Kullanımını Etkileyen Etkenler”. *Dil Dergisi* 152: 57-67.
- Öz Özcan, A. (2008). “Özbek ve Türkiye Türkçesinde “Kesinlik” Bildiren Modal Sözcükler”. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD)*, 9: 447-458.
- Özkan, T. (1996). *Parsadan Hikayesi Cumhuriyet Tarihindeki Örtülü Ödenek Yolsuzlukları*. İstanbul: Ad Yayıncılık.
- Özmen, M. (1999). “Eksik Olan Dilbilgisi Terimlerimiz Üzerine”. *Uluslararası Sözlükbilim Sempozyumu Bildirileri*, ss. 111-125. Doğu Akdeniz Üniversitesi.
- Porzig, W. (1995). *Dil Denen Mucize*. Çev. V. Ülkü. Ankara: TDK Yayınları.
- Recanati, F. (2008), “Mantıkçı Pozitivizmden Gündelik Dilci Felsefeye: Pragmatik’in Doğuşu”. *Analitik Felsefe*. Der. A. Altınörs. Çev. A. Altınörs. İstanbul: Say Yayınları.
- Rossi, J. G. (2001). *Analitik Felsefe*. Çev. A. Altınörs. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Sarı, M. (2001). “Türkiye Türkçesinde Sözcük Türlerinin Eşzamanlı Değişikliğe Uğraması”. *Türkoloji Dergisi*, XIV(1), 229–238.
- Searle, J. R. (2000). *Söz Edimleri*. Çev. R. L. Aysever. Ankara: Ayraç Yayınları.
- Şekerci, F. M. (2016). *John L. Austin’in Söz Edimleri Kuramı Hakkında Bir Değerlendirme*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi.
- Türk Dil Kurumu (1998). *Güncel Türkçe Sözlük*. Ankara: TDK Yayınları.
- Topaloğlu, A. (1989). *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Vardar, B. (2002). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Multilingual Yayınları.

Yener, M. L. (2007). “Türk Dilinde Sözcük Türleri Tasnifi Sorunu Üzerine”. *Turkish Studies 2*: 606–623.

Zülfikar, H. (1999),“Ünlemler ve Ses Yansımaları Kelimeler”, *Türk Gramerinin Sorunları- II*. ss.492-495. Ankara

EK:

Tablo 1: Dağılım İstatistikleri: Ortam²⁸

Ortam	Toplam Sözcük	Toplam Doküman	Sorgu Terimi Geçiş Sayısı	Sorgunun Geçtiği Doküman Sayısı
Ev	231,374	108	73	28
Alışveriş Merkezi	14,813	4	25	4
Konferans Salonu	231,865	39	21	10
TBMM	83,381	11	19	6
Kafe	15,539	5	18	4
Park	18,032	4	15	4
Stüdyo	147,195	165	13	8
Kafeterya	8,578	1	10	1
Tiyatro Salonu	26,450	3	10	2
Yurt Odası	26,283	16	10	5
Bilinmeyen	34,538	15	7	3
Restoran	3,125	1	7	1
Ofis	34,634	4	6	2
Sınıf	29,928	15	6	5
Sokak	17,093	10	4	4
Otel, Ofis	170	1	3	1
Cafe	4,196	1	2	1
Yurt	10,062	6	2	2

²⁸ <https://v3.tnc.org.tr/distribution#> (Erişim Tarihi: 18.11.2021)

Çay bahçesi	3,601	1	2	1
Asansör, Sokak, Ev	1,320	1	1	1
Büro	3,382	1	1	1
Cami	5,449	1	1	1
Dönerci	3,022	1	1	1
Kuaför	1,943	1	1	1
Otel, Resepsiyon, Ofis	1,479	2	1	1
Otobüs	2,172	2	1	1
Prova Salonu	5,202	1	1	1
Tren	1,117	1	1	1
Toplam	965,943	421	262	101